جمع آوری و شناسایی منتخبی از گیاهان خودروی شهرستان بافت (استان کرمان) و بررسی مصارف سنتی آنها

میترا مهربانی [الف]، زهرا مهدوی میمند [ب*]، منصور میر تاج‌الدینی [پ]

[الف] مرکز تحقیقات داروهای گیاهی و سنتی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان
[ب] گروه فارماکوگنوزی، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان
[پ] گروه زیست شناسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان

چکیده

سابقه و هدف: طب سنتی قدیمی‌ترین شکل از ساختار پزشکی و در اصل، بخشی جدایی ناپذیر از زندگی جوامع مختلف است طب سنتی ایران با پیشینه چند صد ساله، ظرفیت‌های بالایی در زمینه پیشگیری و درمان بیماری‌ها دارد که می‌تواند بسیاری از مشکلات بهداشتی و پزشکی را حل کند. شهرستان بافت واقع در استان کرمان با مساحتی حدود ۱۳۱۶۲ کیلومتر مربع وسعت، مرکز این شهرستان در ارتفاع ۲۲۵۰ متری از سطح دریا و در۲۹/۱۷ عرض شمالی ۵۶/۳۶ طول شرقی واقع شده است. این شهرستان با داشتن شرایط ویژه دما و ارتفاع و بارش دارای آب و هوایی خاص است که در نتیجه، باعث پیدایش و استقرار گیاهانی می‌شود که به نحوی با این محیط سازگار است بنابراین تحقیق حاضر بر روی مصارف سنتی گیاهان دارویی انجام شده است .

مواد و روش‌ها: در این تحقیق جمع‌آوری گیاهان از مناطق کوهستانی و مزارع شهرستان بافت با در نظر داشتن اصول صحیح جمع آوری گیاهان انجام گرفت و از آنها نمونه هرباریمی تهیه شد. نمونه‌های هرباریومی تهیه شده پس از شناسایی، در مرکز هرباریوم دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی کرمان ثبت شدند.

یافته‌ها: درکل تعداد ۹۵ گونه گیاهی که به ۷۵ جنس و ۳۰ خانواده گیاهی تعلق دارند، جمع‌آوری و شناسایی شدند که خانواده Labiatae با ۲۱ گونه، وجنس Nepeta با ۹ گونه بزرگترین خانواده و جنس این گروه هستند. گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده مصرف سنتی گسترده‌ای داشته و بیشترین موارد مصرف به ترتیب در درمان ناراحتی‌های دستگاه گوارش و بعد از آن بیماری‌های تنفسی است.

نتیجه‌گیری: با توجه به فراوانی و استفاده گسترده گیاهان دارویی، بررسی‌های بیشتر می‌تواند منجر به فراهم آمدن زمینه‌ای برای شناسایی اثرات درمانی جدید گیاهان منطقه شود.

کلید واژه‌ها: جمع آوری گیاه، مصارف سنتی طب سنتی، گیاهان دارویی، شهرستان بافت.

تاریخ دریافت: آبان ۹۲
تاریخ پذیرش: آذر ۹۲

مقدمه:

طب سنتی قدیمی‌ترین شکل از ساختار پزشکی و در اصل بخشی جدایی ناپذیر از زندگی جوامع عشایری، روستایی و قبیله‌ای است (۱). داروهای گیاهی که مهمترین قسمت طب سنتی را تشکیل می‌دهند پیشینه‌ای برابر با عمر بشر داشته و مدارکی نگاشته شده بر الواح گلی از ۵۰۰۰ سال پیش در

* فرد مسئول مکاتبات: zmahdavim@yahoo.com

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

اختیار است که کاربرد حدود ۱۰۰۰ داروی گیاهی را در درمان بیماری‌ها نشان میدهد (۲).

تمام فرهنگ‌ها تاریخچه طولانی از طب سنتی دارند که شامل استفاده از گیاهان است. حتی در زمان‌های قدیم ملل مختلف به صورت علمی اطلاعات مربوط به گیاهان را جمع‌آوری و فارماکوپه گیاهی تدوین می‌کردند. درحقیقت تا قرن بیستم بیشتر فارماکوپه‌های علمی پزشکی از همین فرهنگ‌های گیاهی ملل مختلف استخراج شده بودند. بسیاری از داروها از قبیل استریکنین، آسپرین، وین کریستین، تاکسول، آرتیمیزینین و کورار ریشه گیاهی دارند.حدود یک چهارم از داروهایی که در آمریکا در داروخانه‌ها پیچیده می‌شوند حاوی ماده موثره مشتق از گیاهان هستند (۳).

در سالهای اخیر بسیاری از کشورهای جهان در حال وارد کردن طب سنتی و یافته‌های حاصل از اتنوبوتانی به سیستم بهداشت و سلامت خود هستند، چرا که این کشورها معتقدند این مطالعات منجر به کشف داروهای جدید می‌شود. چین، مکزیک، تایلند و نیجریه از جمله این کشورها هستند (٤).

باتوجه به گزارش سازمان بهداشت جهانی تا ۹۰ درصد از جمعیت کشورهای در حال توسعه برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی متکی بر طب سنتی و دانش استفاده از گیاهان دارویی هستند. باوجود از دست دادن شیوهای فرهنگی گذشته‌گان در سراسر جهان هنوز هم طب سنتی بخشی از زندگی مردم مناطق روستایی است. بنابراین تحقیق در طب سنتی وکشف امکان استفاده از گیاهان دارویی در مراقبت‌های اولیه بهداشتی، برای درک میزان استفاده و اثر بخشی از این شیوه، مورد نیاز است(٤ ، ٥).

طب سنتی ایران با پیشینه چند صد ساله، ظرفیت‌های بالایی در زمینه پیشگیری و درمان بیماری‌ها دارد که در تعامل با طب نوین می‌تواند بسیاری از مشکلات بهداشتی و پزشکی را حل کند. از آنجایی که طب سنتی ایران عمدتا بر پایه استفاده از گیاهان دارویی است، بسط و توسعه آن نه تنها یکی از راه‌های گسترش صنعت گیاهان دارویی است، بلکه بنا به توصیه سازمان بهداشت جهانی مناسب‌ترین راه برای دسترسی عموم به طب مطمئن و ارزان قیمت است (۵). غنی بودن فلورگیاهی کشور ایران و دانش بالای ایرانیان در استفاده از گیاهان دارویی، وجود مراکز علمی معتبر در شهرهای اصفهان، شیراز، ری و وجود منابع علمی معتبر از قبیل کتاب قانون ابن سینا و نیز دانشمندان شهیری چون ابوعلی سینا و رازی که طبابت با گیاهان دارویی را در بین مردمان ایران رواج دادند و نیز علاقه‌ی توأم ایرانیان به گیاهان دارویی، ضرورت توجه به این علم را دو چندان ساخته است (٦).

طبیعت اطراف ما سرشار از گونه‌های گیاهی ناشناخته‌ای از نظر خواص دارویی و درمانی است که برای کشف خواص آنها ممکن است به سال‌ها وقت نیاز باشد . گاهی در برخی مناطق از گونه‌های گیاهی خاصی به عنوان گیاهان دارویی استفاده می‌شود که هنوز علوم جدید به آنها دست نیافته است و با استفاده از تجربه اهالی بومی می‌توان به این مهم دست یافت. ارائه فهرست گیاهان دارویی در نقاط مختلف جهان اولین گام در راستای کاربرد آنها با استفاده از علوم و فنون جدید تلقی می‌شود و تاکنون فهرست‌های زیادی از این گیاهان گزارش شده است. در ایران نیز تحقیقات متعددی در این رابطه صورت گرفته است. شناسایی و معرفی فلور گیاهان دارویی و موارد استفاده سنتی این گیاهان، فراهم کننده اطلاعات مفیدی در رابطه با پراکنش و کاربردهای گیاهان دارویی هر منطقه بوده و زمینه ساز فعالیت‌های دارویی مختلفی در ارتباط با این موضوع است. در این خصوص تاکنون فعالیت‌های متعددی در برخی از مناطق و استان‌های کشور و یا در ارتباط با خانواده‌ها و گونه‌های پرکاربرد دارویی در نقاط مختلف کشور انجام شده است؛ از جمله موارد قابل ذکر می‌توان به مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی استفاده شده توسط قبایل کرد در نواحی آبدانان و دهلران در استان ایلام (۷) و جمع آوری،شناسایی و بررسی مصارف سنتی منتخبی از گیاهان شهر بابل (۸) و همچنین معرفی گونه‌های گیاهی با خواص دارویی در منطقه نطنز اشاره کرد (۹).

مواد و روش‌ها:

لذا این تحقیق برروی گیاهان دارویی شهرستان بافت کرمانشاه انجام شد. شهرستان بافت واقع در استان کرمان با

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

مساحتی حدود ۱۳۱۶۲ کیلومتر مربع وسعت، که ارتفاع مرکز آن ۲۲۵۰ متر از سطح دریا است و در۲۹/۱۷ عرض شمالی ۵۶/۳۶ طول شرقی واقع شده است، قرار دارد. این شهرستان با داشتن شرایط ویژه دما و ارتفاع و بارش دارای بزرگترین پهنه جنگلی جنوب شرق کشور و مساحت. جنگلهای این شهرستان ۳۵۰۰۰۰ هکتار است. کوهستان لاله زار (کوه شاه) در محدودهٔ شهرستان بافت و بردسیر، در۳۰کیلومتری شمال شرقی این شهر قرار گرفته‌است. وجه تسمیه این کوه به خاطر قله این کوهستان است که به صورت تک قله از اکثر مناظر مشاهده می‌شود و با کوهستان‌های اطراف اختلاف ارتفاع زیادی دارد.کوه شاه یا لاله زار با ارتفاع ٤٣٧٤ متر پنجمین کوه مرتفع ایران در این کوهستان واقع شده‌است این کوه در سالهای پس از انقلاب به لاله زار تغییر نام یافت. همچنین کوه خبر با ارتفاع ۳۸۵۱متر و نیز پارک ملی خبر که از مهمترین پارک‌های ملی ایران و جهان است در شهرستان بافت واقع است. گونه‌های گیاهی این پارک شامل کهکم، بنه، زرشک، ارس، بادام کوهی، ارچن، انار شیطان، انواع گون، درمنه، زیتون وحشی، انواع گیاهان دارویی همچون زیره، آلاله و ... است. در پارک ملی خبر در حدود ٤٠٠ گونه گیاهی وجود دارد (۱۰). از مهم ترین درختان جنگلی این شهرستان بنه و بادام کوهی است. این شهرستان از بزرگ‌ترین تولید کننده‌های گردو، خشکبار و زیره در کشور است. بافت موقعیت گردشگری بسیار خوبی دارد و این مهم، به دلیل طبیعت فوق‌العاده زیبا و حیرت انگیز این منطقه‌است که چشم هر بیننده‌ای را به خودجلب می‌کند. وجود تنوع بسیار بالای اکولوژیکی از یک سو و رویکرد گسترده عمومی مردم به استفاده از گیاهان دارویی و طب سنتی از سوی دیگر، نشان دهنده لزوم تحقیقات گسترده در زمینه گیاهان دارویی این منطقه است. لذا در این پژوهش تلاش شده است تا با شناسایی و معرفی گیاهان بومی دارویی و موارد استفاده آنها اطلاعات مفیدی از منطقه مورد مطالعه ارائه شود. در این مطالعه جمع‌آوری گیاهان طی سالهای متوالی از مناطق مختلف شهرستان بافت انجام گرفت. در این راستا سعی بر این بود تا با در نظر داشتن اصول جمع‌آوری گیاهان این کار به نحو صحیح و استاندارد انجام گیرد. بطور مثال حتی الامکان سعی بر این بود که گیاهانی که از نظردرمانی وطب سنتی مورد استفاده بوده‌اند، جمع آوری شوند (۱۱). معیار این اهمیت مشورت با افراد محلی و متخصصان همراه، در زمان جمع‌آوری بود. از گیاهان جمع‌آوری شده نمونه هرباریومی تهیه و نمونه‌ها پس از شناسایی توسط دکتر میرتاج الدینی، نام فارسی آنها با استفاده از منابع تعیین شد (۱۲) و سپس در مرکز هرباریوم دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی کرمان ثبت شدند.

یافته‌ها:

درکل تعداد ۹۳ گونه گیاهی از مناطقی در شهرستان بافت جمع‌آوری و شناسایی شد که این گیاهان متعلق به ۷۵ جنس از ۳۰ خانواده گیاهی هستند. بجز گونه Juniperus communis L بقیه آنها متعلق به گیاهان نهاندانه هستند که در بین آنها خانواده Labiatae با ۲۱ گونه، بزرگترین خانواده و جنس Nepeta از همین خانواده با ۹ گونه بزرگترین جنس این گروه را شامل می‌شوند. بعد از خانواده Labiatae، خانواده‌های چتریان (Apiaceae) با ۱۰ گونه وکاسنی (Compositae)، با ۹ گونه بیشترین سهم را در ترکیب گونه‌های منطقه مورد مطالعه دارند. این خانواده‌ها از نظر ویژگی‌های دارویی گیاهان نیز از خانواده‌های پر اهمیت گیاهان گلدار هستند. از این ۹۳ گونه گیاه، ۸۱ گونه از آنها مورد استفاده درمانی قرار می‌گیرد که ۲٦ گونه برای درمان بیماری‌های مربوط به دستگاه گوارش، ۱۷ مورد برای درمان بیماری‌های مربوط به دستگاه تنفس و سرماخوردگی، ۱۰ مورد برای بیماری‌های تصفیه خون و مجاری ادراری، ۹ مورد نیز بعنوان ضد عفونی کننده و بقیه برای درمان سایر بیماری‌ها کاربرد دارند. در جدول شماره یک، لیست اسامی علمی، خانواده گیاهی، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده و موارد مصرف درمانی بر اساس خانواده گیاهی به ترتیب حروف الفبا ذکر شده است.

جدول شماره۱: اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه بافت شامل نام علمی، خانواده، نام فارسی، نام محلی، اندام مورد استفاده و موارد مصرف محلی .

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

ردیف	نام علمی گیاه	خانواده	"نام محلی یا فارسی"	اندام مورد استفاده	موارد مصرف محلی
	Acantholimon scorpius (Jaub.&Spach)Boiss.(KF1277)	Plumbaginaceae	کلاه میرحسن دم عقربی، خارپشتو	گل و برگ	
	Achillea aurophora DC. (KF1111)	Compositae	بومادران جنوبی، برنجاسف	سرشاخه‌های گلدار	برطرف کننده ناراحتی‌های گوارشی، مدر تب بر
	Achillea wilhelmsii C.Koch.(KF1155)	Compositae	بومادران	سرشاخه‌های هوایی	آرامبخش دردمعدی، ضدعفونی کننده وشستشودهنده، ضدخونریزی داخلی
	Acinus graveolens(M.B) Link.(KF1412)	Labiatae	آویشنک، ملنگو	اندام هوایی	تسکین درد سینه،ضد سرفه‌های خشک،خلط آور
	Agrimonia eupatoria L. .(KF1282)	Rosaceae	غافث	اندام هوایی	ترمیم زخم، بیماری‌های کبدی از جمله کبد چرب
	Ajuga chamaecistus Ging. (KF1247)	Labiatae	لبددیسی بوته ای سمسک	اندام هوایی	تب بر و کاهنده فشار خون
	Alhagi pseudalhagi (M.B.) Desf. (KF1247)	Papilionaceae	خارشتر، آدور	اندام هوایی	درمان ناراحتی‌ها و التهابات کلیه
	Amygdalus elaeagnifolia Spach.(KF1358)	Rosaceae	بادام برگ سنجدی، بادام کرمانی، ارژن	میوه و چوب	میوه خوراکی،
	Amygdalus eburnea Spach.(KF1285)	Rosaceae	بادام عاجی، قوسک	میوه و ریشه	میوه خوراکی، ریشه درمان سوختگی
	Amygdalus scoparia Spach. (KF1284)	Rosaceae	بادام کوهی	میوه و ریشه	میوه خوراکی، ریشه درمان دردهای رحمی و معده
	Anethum graveolens L.(KF1137)	Apiaceae	شوید، می تخم	میوه	گرم، پایین آورنده چربی خون
	Artemisia sieberi Besser subsp.Sieberi. (KF1102)	Compositae	درمنه، دورمون	سرشاخه‌های هوایی	رفع زکام، تنگی نفس و انگل‌های روده‌ای
	Astragalus creenatus Schutes.(KF1461)	Papilionaceae	ناخنک، کلیل الملک	میوه	درمان سرماخوردگی، ضد درد
	Bunium persicum (Boiss.)B.Fedtsch(KF1141)	Apiaceae	زیره کرمانی، زیره کوهی	میوه	رفع سردی مزاج، مقوی در درمان ضعف‌های عمومی، تقویت معده
	Capparis spinosa L. (KF1325)	Capparidaceae	کور، علف مار	میوه	ضد میکروب و تهیه ترشی

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

ردیف	نام علمی گیاه	خانواده	"نام محلی یا فارسی"	اندام مورد استفاده	موارد مصرف محلی
	Cardaria draba(L.)Desv (KF1216)	Cruciferae	ازمک، موکو	برگ، دانه	چاشنی، مدر
	Centaurea depressa M.B. (KF1351)	Compositae	گل گندم	گل	ضد سرفه، هضم کننده و خنک
	Cichorium intybus L. (KF1157)	Compositae	کاسنی	ریشه	مدر، ضد درد، معرق و تب بر
	Cleome coluteoides Boiss. (KF1200)	Capparidaceae	علف مار بادکنکی	برگ، گل و میوه	تهوع آور، ملین و مدر
	Colchicum jezdianum Czemjak.(K F 1364)	Liliaceae	گل حسرت، سورنجان	ریشه	ضد درد در درمان نقرس
	Coriandrum sativum L.(KF1 495)	Apiaceae	گشنیز	میوه	طعم دهنده، زیاد کننده شیر مادران، ضد نفخ وضد عفونی کننده
	Daphne oleoides Schreb. (K F 1290)	Thymelaeaceae	توربید، دافنه	میوه	مسهل در رفع یبوست‌های حاد
	Discurainia sophia (L.)Schur.(K F1209)	Cruciferae	خاکشیر	دانه	رفع گرمازدگی، ضد اسهال
	Dorema ammuniacum (D.Don.).	Apiaceae	وشا، اشق، اشترک	صمغ	بهبود زخم‌های عفونی و رفع عفونت، جوش‌ها و دمل‌های چرکی
	Boiss. .(KF1 Dorema aucheri 494)	Apiaceae	کندل کوهی، بیلهر، کما	صمغ	بهبود زخم‌های عفونی و رفع عفونت، دل درد
	Dracocephalum polychaetum Bornm. (KF1484)	Labiatae	بادرنجبوبه کرمانی، مفرو	اندام هوایی	برای التیام دردهای موضعی رماتیسمی، دارای طبع گرم
	Ducrosia anethifolia (DC.) Boiss. (KF2080)	Apiaceae	مشگک، رشگک	اندام هوایی	درمان دل درد،مصارف غذایی
	Echinops ritrodes bunge KF 1453	Compositae	شکر تیغار، کلور	میوه	درمان ناراحتی‌های گوارشی
	Elaeagnus angustifolia L.(K F 1317)	Elaeagnaceae	سنجد	میوه	ضد اسهال
	Ephedra major Host.(KF1229).	Ephedraceae	ارمک کبیر	اندام هوایی	سرماخوردگی و ضد درد
	Ephedra procera Fisch. Et Mey.(K F 1162)	Ephedraceae	ارمک، ریش بز	اندام هوایی	درمان بیماری‌های تنفسی و تهیه مشک از پوست
	Epilobium angustifolium L. (KF 1413)	Onagraceae	بید علفی غاری، پونه گاوی	اندامهای هوایی	رفع آفت و التهاب مخاط دهان،التیام زخم
	Eremurus persicus (Jaub.& Spach) Boiss. (K F 1168)	Liliaceae	سریش ایرانی، اریشو،سریشو	گل و برگ و ریشه	گل و برگ خوراکی ریشه بعنوان چسب
	Ferula assa-foetida L. (KF 1146)	Apiaceae	آنغوزه	صمغ	برطرف کننده انگل‌های روده‌ای و خلط آور

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

ردیف	نام علمی گیاه	خانواده	"نام محلی یا فارسی"	اندام مورد استفاده	موارد مصرف محلی
	Ferula oopoda Boiss. (K F1148)	Apiaceae	کمای غلافدار، کال جاشور	صمغ	مسکن درد دندان، برطرف کننده عفونت دندان
	Fibigia capitellata(KF 1366)	Cruciferae			
	Fibigia suffruticosa Medicus. (K F 1212)	Cruciferae			
	Foeniculum vulgare. Mill(KF1 466)	Apiaceae	رازیانه، بادیون	میوه	ضد نفخ، مقوی و مدر
	Fumaria parviflora Lam.(K F 1235)	Fumariaceae	شاهتره گل ریز، شاتره	سرشاخه‌های هوایی	تصفیه کننده خون، برطرف کننده خارش‌های جلدی و معرق
	Glycerrhiza glabraL. (KF1273)	Papilionaceae	شیرین بیان، متکی	ریشه	خلط آور، افزاینده فشار خون، برطرف کننده ناراحتی‌های گوارشی
	Hyoscyamus reticulatus L. (K F 1308)	Solanaceae	بذرالبنج مشبک، بنگ دانه	دانه	مقدارکم ضد درد
	Hyoscyamus senecionis Willd. (K F 1307)	Solanaceae	بذرالبنج خوابیده، بنگ دانه		
	Jaubertia aucheri(Jaub.& Spach)Lincz(K F 1345)	Rubiaceae	کارتوس، خرگل	برگ و گل	تسهیل کننده هضم شیر در نوزادان
	Juniperus communis L. (KF 1448)	Cupressaceae	اربس، سرو کوهی، پیرو	میوه	مقوی معده، ضد نفخ و اشتها آور
	Lallemantia royleana Fisch.et Mey. (K F 1252)	Labiatae	بالنگوی شیرازی، ملنگو	دانه	سرماخوردگی، ضد سرفه و خلط‌آور
	Levisticum officinaleKoch. (KF1 470)	Apiaceae	انجدان، کرفس کوهی	برگ و ریشه	ادویه،درمان دردهای معده، مدر، آرام بخش و برطرف کننده بوی بد دهان
	Malva sylvestris L. (K F 1301)	Malvaceae	پنیرک، ختمی	گل	تب بر و رفع گرمازدگی
	Marrubium anisodon C. Koch(K F 1323)	Labiatae	فراسیون	اندام هوایی	
	Marrubium vulgare L. (K F 1324)	Labiatae	فراسیون	اندام هوایی	باد شکن، ضد سرفه
	Medicago sativa L. (K F 1272)	Papilionaceae	یونجه، اسپس	برگ	درمان شب کوری
	Melilotus officinalis (L.)Desr. (K F 1274)	Papilionaceae	یونجه زرد، اکلیل الملک	برگ و گل	آرام بخش، نرم کننده، ضد تشنج، مدر،
	Mentha longifolia (L). Huds(K F 1353)	Labbiatae	پونه، پودنه	گل و برگ	ضد نفخ و درمان دردهای معده
	Myrtus communis L. (KF 1356)	Myrtaceae	مورد، مورت	برگ ومیوه	مسکن اعصاب، درمان سرماخوردگی، رفع بوی زیر بغل
	Nepeta assurgens Bornm.(K F 1349)	Labiatae	پونه سای برافراشته		

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

ردیف	نام علمی گیاه	خانواده	"نام محلی یا فارسی"	اندام مورد استفاده	موارد مصرف محلی
	Nepeta bornmulleri Hausskn.ex Borum(K F 1359)	Labiatae	پونه سای هزاری، بادرنج	اندام هوایی	آرام بخش
	Nepeta bracteata Benth.(K F 1251)	Labiatae	پونه سای برگدار، زوفا	اندام هوایی	درمان سرماخوردگی
	Nepeta daenensis Boiss. (KF 1416)	Labiatae	پونه سای دنایی		
	Nepeta dschuparensis Bornm . (K F 1348)	Labiatae	پونه سای جوپاری		
	Nepeta fissa C.A . May. (KF 1413)	Labiatae	پونه سای شکافته		
	Nepeta glomerulosa Boiss.subsp.carmnica. (K F 1236)	Labiatae	پونه سای کرمانی، گل چگمال	سرشاخه های هوایی	درمان درد های مفاصل
	Nepeta rivularis Bomm. (KF 1411)	Labiatae	پونه سای جویباری		
	Nepeta saccharata Bunge.(K F 1041)	Labiatae	پونه سای شیرین		
	Ocimum basilicum L. .(K F 1368)	Labiatae	ریحان	دانه	نرم کننده سینه
	Onosma stenosiphon Boiss. (K F1198)	Boraginaceae	زنگوله‌ای باریک، هوه چوه	ریشه	رفع عفونت بعد از زایمان،تسکین و کاهش ورم در کوفتگی‌ها و در رفتگی‌ها، تسکین درد سر
	Origanum vulgare L. (KF 1418)	Labiatae	مرزنجوش، میرزنگو	اندام هوایی	ضد نفخ، مدر، ضدعفونی کننده و طعم دهنده
	Otostegia persica (Burm.) Boiss. (K F 1238)	Labiatae	گل در	گل و برگ	تسکین درد دندان، بی حس کردن دندان
	Papaver dubium L.(K F 1259).	Papaveraeae	خشخاش هرز، تریاکو، شقایق	گل و میوه	مسکن و ضد درد، ضد التهاب و دمل‌های چرکی
	Peganum harmala L. (K F 1296)	Zygophyllaceae	اسفند، دشتی	دانه	ضد عفونی کننده هوا
	Pistacia athlantica Desf. (K F1136)	Anacardiaceae	بنه	میوه و برگ	خوراکی، مقوی واستفاده در دباغی
	Plantago lanceolata L. (K F 1312)	Plantaginaceae	بارهنگ سرنیزه ای، کووچک	برگ، ریشه و دانه	قابض و نرم کننده
	majorL. (KF1 496) Plantago	Plantaginaceae	بارهنگ، تنگ بار	دانه	نرم کننده سینه، رفع سرفه و خارش گلو
	Platanus orientalis L. (KF1 498)	Platanaceae	چنار	برگ	رفع لکه‌های پوستی، گرفتگی صداو مارگزیدگی

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

ردیف	نام علمی گیاه	خانواده	"نام محلی یا فارسی"	اندام مورد استفاده	موارد مصرف محلی
	Pterocephalus afghanicus Aitch.&Hemsl.(K F 1332).	Dipsaceae	سربال		
	Pulicaria gnaphalodes(Vent.)Boiss. (K F 1227)	Compositae	کک کش بیابانی		
	Rheum ribes L. (KF1465).	Polygonaceae	ریواس	ساقه، میوه	خوراکی، مقوی معده و تصویه کننده خون، رنگ کننده و ضد کرم
	Rosa beggeriana Schrenk (K F 1286)	Rosaceae	رز سفید	گل	آرامبخش و تهیه عرق نسترن
	Rosa damascena Mill. (K F 1362)	Rosaceae	گل محمدی، گل سرخ	گل	طعم دهنده، ملین ضعیف و تهیه گلاب
	Salvia mirzayanii Rech.f.&Esfand. (KF1467)	Labiatae	مریم گلی کاروانداری، مورپورزو	اندام هوایی	دل درد
	Sanguisorba minor Scop. (K F 1283)	Rosaceae	توت دوباهی، قیطران	ریشه و برگ	قابض، بند آورنده خون و ضد بواسیر
	Scabiosa Candollei Wall. ex DC.(K F 1228)	Dipsaceae	طوسک کرمانی، سر بنفشه تلخ	گلها	برای امراض مفصلی و دردهای موضعی مفصلی،ضد اسهال
	Scrophularia striata Boiss.(K F 1309)	Scrophulariaceae	گل میمونی شیار دار، مخلصه	میوه	برطرف کننده ناراحتی‌های معده وتقویت کننده
	Senecio glaucus L. (K F 1340)	Compositae	قاصد بهار، قاصدک	ریشه	ترمیم زخم‌های مزمن
	Solanum alatum Moench. (KF1305)	Solanaceae	تاجریزی قرمز، روپاس	میوه	پایین آورنده تب، بند آورنده خون،ضد درد
	Stachys inflata Benth.(K F 1240)	Labiatae	سنبله ای ارغوانی، گل‌مورشک	گل و برگ	تب بر و مقوی در از بین بردن ضعف عمومی بدن
	Teucrium polium L.var. (K F 1249)	Labiatae	کلپوره	اندام هوایی	ضد درد معده
	Thymus fedtschenkoi Ronneger. (KF 1431)	Labiatae	آویشن قره باغی، ازگن،آویشن کوهی	اندام هوایی	ضد دل درد و ضد نفخ و درمان سرماخودگی
	Tribulus terrestris L. (K F 1299)	Zygophyllaceae	خارخسک	میوه	مدر، تصفیه کننده خون
	Urtica urens L. (K F 1293)	Urticaceae	گزنه، سوزانه کو	برگ و ساقه	التیام دردهای رماتیسمی
	Varthemia persica DC.(KF1482)	Compositae	عطر سنگ		
	Veronica anagalis- aquaticaL. (KF 1402)	Scrophulariaceae	سیزاب آبی، سیزاب	اندام هوایی	مدر و مقوی معده

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

ردیف	نام علمی گیاه	خانواده	"نام محلی یا فارسی"	اندام مورد استفاده	موارد مصرف محلی
	Zataria multiflora Boiss. (K F 1241)	Labiatae	آویشن، آپیشن	اندام هوایی	کمر درد، ضد دل دردهای ناشی از ناراحتی‌های گوارشی، درمان سرماخوردگی و طعم دهنده
	Ziziphora clinopodioides Lam. (K F 1361)	Labiatae	آلاله	سرشاخه‌های هوایی	آرام بخش، مقوی معده و ضدعفونی کننده
	Ziziphora tenuir L(K F 1246).	Labiatae	کاکوتی	اندام هوایی	ضد دل درد و مصرف خوراکی

بحث و نتیجه گیری:

استفاده از گیاهان دارویی جایگاه خاصی در فرهنگ ایران زمین دارد. باورهای سنتی مردم مبنی بر سلامت استفاده از گیاهان دارویی و وجود خاستگاه‌های گسترده این منابع طبیعی، بستر مناسبی برای استفاده از گیاهان دارویی را در سیستم درمانی ایران فراهم کرده است (۱۳). با توجه به اهمیت استفاده سنتی مردم ازگیاهان دارویی برای رفع امراض و ناراحتی های خویش، بهره گیری از این اطلاعات ارزشمند در این ارتباط لازم و ضروری می باشد (١٤). شهرستان بافت به لحاظ موقعیت جغرافیایی که در میان کوه‌ها محصور شده است و همین امر خود باعث به وجود آمدن آب و هوایی خاص و در نتیجه پیدایش و استقرار گیاهانی می‌شود که به نحوی با این محیط سازگار باشند .بعضی از گیاهان برای اولین بار از این مناطق و مناطق مشابه در استان کرمان جمع‌آوری شده‌اند. به عنوان مثال گیاه بادرنجبویه کرمانی Dracocephalum polychaetum Bornm.)) با نام محلی مفرو که برای اولین بار از کوههای جوپار در استان کرمان جمع‌آوری شد و بعد از آن هم در مناطق دیگری از این استان از جمله اتفاعات بالای کوههای خبر در شهرستان بافت دیده شد و گیاه کرفس کوهی با نام علمی Levisticum officinale Koch. (انجدان رومی) که این گیاه نیز در ایران فقط در این مناطق یافت می‌شود. کرفس کوهی به علت برداشت بی رویه و غلط از این گیاه در معرض خطر نابودی است. برای جلوگیری از نابود شدن این گیاه و پیدا نکردن سرنوشتی مانند گیاهان دیگری از قبیل گل مشکیجه (نام علمی آن مشخص نیست)، باید چاره‌ای اندیشید. از افراد با تجربه و قدیمی نقل شده است که گیاه گل مشکیجه در زمانهای قدیم در این مناطق وجود داشته است و در زمان جنگ جهانی دوم به عنوان ضد عفونی کننده از آن استفاده می‌شده و هم اکنون فقط نامی از این گیاه باقی مانده است که آن هم بزودی فراموش خواهد شد. در بعضی از کشورهای اروپایی Levisticum officinale Koch. کاشته می‌شود در کشور ما نیز با توجه شرایط متنوع آب و هوایی و در نظر گرفتن جای مناسب برای کاشت این گیاه برای مصارف مختلف خوراکی و درمانی، می‌توان مانع از بین رفتن و نابودی این گیاه شد. فقط در استان کرمان به Levisticum officinale Koch کرفس کوهی می‌گویند درصورتی که در نقاط دیگر کشور ما Kelussia odoratissima را به نام کرفس کوهی می‌شناسند. هر دو این گیاهان دارای عطر خاصی هستند و برای چاشنی از آنها استفاده می‌شود.

با بررسی و مقایسه اثرات درمانی گیاهان جمع‌آوری شده ملاحظه شد که بعضی از این گیاهان کاربردهای چند گانه‌ای دارند که ازآن میان می‌توان به Glycerrhiza glabra L. Rheum ribes L. Zataria multiflora Boiss. اشاره کرد و همچنین ملاحظه شده، برای مقابله با بیماری‌های شناخته شده گیاهان مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرند. بطوری که تعداد ۲۰ گونه از آنها از جمله Ziziphora tenuir L.، Origanum vulgare L.و Foeniculum vulgare Mill. در درمان بیماری‌های دستگاه گوارش استفاده می‌شوند. و پس از آن گیاهانی که در درمان بیماری‌های مربوط به دستگاه تنفس بکار می‌روند، قرار دارند در صورتی که در تحقیق انجام شده در کازرون، داروهای

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

گیاهی مورد استفاده در دستگاه گردش خون تعدادشان بیشتر از داروهای گیاهی مورد استفاده در دستگاه تنفس است (١٤).

درمورد اندام گیاهی مورد استفاده، بیشترین کاربرد مربوط به سرشاخه‌های هوایی و بعد از آن میوه ودانه است که این یافته‌ها با نتایج بدست آمده از تحقیقات پیشین بعنوان مثال بررسی کاربرد گیاهان استان چهارمحال و بختیاری مطابقت دارد(١٥). همچنین در تحقیق مشابه در کشور تانزانیا که بر روی گیاهان دهکده کیکویو در شمال شرقی این کشور انجام گرفت، برگها بیشترین کاربرد دارویی را دارند (١٦). از نظر گونه‌های مشابه مورد استفاده گیاهان بررسی شده در تحقیق حاضر اولا با گیاهان منطقه چهارمحال و بختیاری از کشور خودمان و پس از آن با گیاهان ناحیه باسیلیکاتا در جنوب ایتالیا (١٧) و گیاهان ناحیه ای از استان البا در کشور ترکیه (١٨) شباهت بیشتری دارند تا گیاهان روستاهای اطراف جنگل کیمچی در کشور تانزانیا (١). که این شباهت و یا عدم تشابه به شرایط اقلیمی مربوط می شود. ممکن است گیاهی در یک منطقه دارای مصرف دارویی باشد و در منطقه دیگر هیچ استفاده ای نداشته باشد و یا اینکه در یک منطقه جهت درمان یک بیماری و در منطقه دیگر برای درمان بیماری دیگری بکار برود. مثلا گیاه خیارک (Ixiolirion tataricum) در این مناطق فقط استفاده خوراکی آن هم به مقدار کم دارد ولی درکشور ترکیه این گیاه به عنوان قابض مصرف سنتی دارد (١٨).

با توجه به غنی بودن پوشش گیاهی شهرستان بافت و وجود گیاهان دارویی در این منطقه و اهمیت گیاهان دارویی در پیش برد صنعت داروسازی کشور بهتر است جهت حفظ حراست از این ذخایر ارزشمند با بهره برداری صحیح، و جلوگیری برای از بین رفتن و نابود شدن گیاهان چاره ای اندیشید.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]

References:

1. Amri E., Kisangau D P. Ethnomedicinal study of plants used in villages around Kimboza forest reserve in Morogoro,Tanzania. Journal of Ethnobiology and Ethno medicine. 2012; 8(1):1-9

۲ . ضيايي، سيد علي؛ عسكرپور، بيتا؛ شبستري، آيدا: احتياط مصرف و تداخلات دارويي گياهان دارويي بر اساس شواهد و مستندات. انتشارات تيمورزاده، تهران، مقدمه، ۱۳۸٤.

۳ . ضيايي، سيد علي: تاريخچه طب گياهي.فصلنامه گياهان دارويي: ۱۳۸۱،شماره دوم،صص٤۳-٥۱. مجله طب سنتي اسلام و ايران: ۱۳۹۰،سال دوم، شماره اول،صص ۲۹-۳٦.

4. Macıa M J., Garcı E., Prem J V. An Ethnobotanical survey of medicinal plants commercialized in the markets of La Paz and El Alto, Bolivia. Journal of Ethnopharmacology. 2005 ; 97: 337–350.

٥ . باقري، ابوالقاسم؛ نقدي بادي، حسنعلي؛ موحديان، فيروز؛ ملكي زاده تفتي، مريم؛ همتي مقدم احمد رضا؛ بررسي رويكرد زنان شهر اصفهان در استفاده از طب گياهي. فصلنامه گياهان دارويي: ۱۳۸٤، سال چهارم، شماره پانزدهم،صص۹۳-۸۱.

٦ . شريفي فر، فريبا؛ كوهپايه، عابد؛ متقي، محمد مهدي؛ امير خسروي، آرزو؛ پور محسني نسب، الهام؛ بررسی اتنوبوتانی دارویی شهرستان سیرجان استان کرمان. فصلنامه داروهاي گياهي: پيش شمارهي،۳ ۱۳۸۹، صص ۱۹ -۲۸.

7. Ghasemi Pirbalouti A., Momeni M., Bahmani M. Ethnomedicinal study of Medicinal plants used by kurd tribe in dehloran and abdanan districts, ilam province, Iran. Afr J. Tradit Complement Altern Med. 2013; 10(2):1-18.

۸ . ذوالفقاري، بهزاد؛صادقي، مسعود؛ تيري،ايمان؛ يوسفعلي تبار، مقداد؛ جمع آوري،شناسايي و بررسي مصارف سنتي منتخبي از گياهان شهر بابل. مجله طب سنتي اسلام و ايران: ۱۳۹۱،سال سوم، شماره يكم، صص۱۲۲-۱۱۳.

۹ . عباسي، شبنم؛ افشارزاده، سعيد؛ مهاجري عبدالرضا؛ معرفي گونه هاي گياهي با خواص دارويي در منطقه نطنز (كاشان). فصلنامه داروهاي گياهي: شماره۳، ۱۳۹۱، صص ۱٤۷ -۱٥٦.

۱۰ . جلالی فر، ماشااله؛ کلانتری، محمدحسین؛ نادری، محمد؛ مرادی مهدی، پوردهقان، داود؛ دهش، خوبیار ؛ لطیف کار، محمد؛ استان شناسی کرمان. » سهامی خاص « چاپخانه :شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران، چاپ دوم ۱۳۹۱،٤۳-٥٤.

۱۱ . قاسمي دهكردي،نصرا...؛ نوروزي، مصطفي؛ صفايي عزيز، علي؛ جمع آوري و بررسي مصارف سنتي منتخبي از گياهان شهرجندق.مجله طب سنتي اسلام و ايران: ۱۳۹۱،سال سوم، شماره يكم، صص۱۰٥-۱۱۲.

۱۲ . مظفريان، ولي ا...: فرهنگ نامهاي گياهان ايران. فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۸.

۱۳ . دولتخواهي، مهدي؛ قرباني نهوجي، مجيد؛ مهرآفرين، علي؛ اميني نژاد، غلامرضا؛ دولتخواهي، علي؛ اتنوبوتانيكي گياهان دارويي شهرستان كازرون :شناسايي، پراكنش و مصارف سنتي. . فصلنامه گياهان دارويي: ۱۳۹۱، سال يازدهم،شماره چهل و دوم،صص۱۷۸-۱٦۳.

۱٤ . سجادي، سيد ابراهيم؛ بتولي، حسين؛ قنبري، علي؛ جمع آوري و بررسي مصارف سنتي منتخبي از گياهان شهرستان كاشان.مجله طب سنتي اسلام و ايران: ۱۳۹۰،سال دوم، شماره يكم، صص۲۹-۳٦.

15. Ghasami pirbalouti A. Medicinal plants used in Chaharmahal and Bakhtyari districts of Iran. Medicinal plants used in Chaharmahal and Bakhtyari districts of Iran.2009; Vol. 55 No 2:69-77.

16. Moshi. M J., Otieno D F., Weisheit A. Ethnomedicine of the Kagera Region, north western Tanzania. Part 3: plants used in traditional medicine in Kikuku village, Muleba District. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 2012, 8(14):2-11.

17. Montesano V., Negro D., Sarli G., Lisia D., Laghetti G.,Hammer K. Notes about the uses of plants by one of the last healers in the Basilicata Region (South Italy) .Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine. 2012, 8(15).

18. Çakılcıoğlu U., Sengün M T., Türkoğlu Đ. An ethnobotanical survey of medicinal plants of Yazıkonak and Yurtbası districts of Elazığ province. Turkey Journal of Medicinal Plants Research, 2010; Vol. 4(7), pp. 567-57

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-28]